

Теоретичні засади особистісного саморозвитку як психологічного феномена

Пінська О. Л.

Анотація. Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми саморозвитку особистості як психологічному феномену. Представлено теоретично-методологічний огляд основних наукових підходів до розгляду категорії «саморозвиток особистості». Здійснено порівняльний аналіз запропонованих дефініцій понять «розвиток» і «саморозвиток». Визначено специфіку саморозвитку особистості як суб'єкта усвідомленого, цілеспрямованого та самокерованого процесу життєдіяльності людини на основі здатності до життєтворчості. Розглянуто структурно-динамічні змістові сутнісні характеристики саморозвитку особистості (компоненти, складники, механізми, умови). Констатовано, що саморозвиток особистості обумовлюється психологічними умовами, а фактором, що сприяє йому, виступають психологічні ресурси особистості. Установлено, що саморозвиток як самозміна суб'єкта в напрямку свого «Я-ідеального», яке виникає під впливом внутрішніх і зовнішніх причин, породжує суперечність між «Я-реальним» і «Я-ідеальним», вирішення якої і є особистісним процесом.

Ключові слова: саморозвиток, самотворення, особистісний саморозвиток, життєдіяльність, особистісне зростання, особистісні смисли, суб'єктність, «Я-реальне», «Я-ідеальне».

Постановка проблеми

Сьогодення вимагає включення людини у процес власної життєдіяльності, висуває вимоги до неї як ініціативного й активного суб'єкта власного перетворення, суб'єкта особистісного саморозвитку. Завдяки саморозвитку особистість досягає певної гармонії із собою, стає незалежною від умовностей соціуму, вчиться приймати, поважати себе, опанувувати внутрішню свободу та легко адаптуватися до змінних умов. Процес саморозвитку є однією з форм роботи особистості щодо перетворення власного внутрішнього світу, вироблення життєвих цілей, власних позицій і переконань. Тому нагальними завданнями соціальних змін у сучасному суспільстві стає створення умов для максимального розкриття потенціалу кожної людини, включення її у процес власного життєтворення, сприяння самовизначенню, становленню як

суб'єкта діяльного, активного самотворення, самоприйняття, здатного досягати найвищого рівня самоусвідомлення, удосконалення власного «Я» та саморозвитку, що дозволяє особистості розкрити власну індивідуальність. Саморозвиваючись, людина пізнає себе, своє «Я», усвідомлює сенс власного існування, унаслідок чого можна говорити про можливість самозміни. Прояв активності особистості в процесі творення власного життя, усвідомлення проектування життєвого руху та здатність до саморозвитку стають одними із провідних чинників перетворення в різних сферах життєдіяльності людини, формування духовно-морального типу життєвої спрямованості, зміни цінностей і орієнтирів, що свідчить про зрілість особистості, дає змогу їй обрати свій життєвий шлях і є умовою благополуччя сучасної людини.

Аналіз наукових досліджень і публікацій з теми

Проблема саморозвитку особистості досить ґрунтовно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними психологами. Вивченню концептуальних загальнопсихологічних основ саморозвитку присвячені праці вітчизняних науковців (Г. Костюка, С. Максименка, Т. Титаренко та інших) [6; 9; 14].

Важливим внеском Г. Костюка є розробка концепції психічного розвитку в парадигмі особистісної ефективності, розкриття стрижневих проблем детермінації психічного розвитку, у яких проектується засадничі ідеї особистісної ефективності. Ідеї науковця про «саморух», виникнення та перебіг «саморуху особистості, що розвивається», керування особистістю власним психічним розвитком та її здатність до розкриття сутнісних змістовних ознак становлення є унікальним надбанням психології [6]. Водночас С. Максименко, розробляючи концепцію саморозвитку особистості, здійснює аналіз теоретичних гіпотез, що конструюють складові частини загальної проблеми самодетермінації особистості, розглядає змістові та процесуальні характеристики й операційні показники самодетермінації особистості в їх взаємному співвіднесенні [9].

Г. Балл, Д. Леонтьєв, О. Ткаченко досліджували феномен саморозвитку в контексті внутрішніх і зовнішніх чинників як його детермінант [1; 8; 15]. С. Кузікова, А. Іващенко, вивчаючи змістові сутнісні характеристики саморозвитку, приділяли основну увагу аналізу компонентів і складників, рівнів і механізмів їх реалізації [4; 7].

Значний вклад у розвиток проблеми саморозвитку внесли представники гуманістичного напрямку в психології (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл ін.) [10; 11; 16]. Так, А. Маслоу розумів

саморозвиток як нескінчений процес, поступальний рух до самоактуалізації, як процес пошуку людиною духовних цінностей, сенсу життя та прагнення реалізувати власні творчі здібності [10]. К. Роджерс пов'язував саморозвиток із наявністю індивідуального особистісного досвіду, який є «досвідом учіння людини бути вільною», у прийнятті рішень і здійсненні вибору, прийняття себе такою, якою вона є, більшою мірою реалізувати власну унікальність, свій потенціал [11, с. 57–63]. В. Франкл стверджував, що людина є створінням, своєрідність якого полягає саме в подоланні та перетворенні власної природи [16].

Аналіз праць психологів гуманістичного напрямку свідчить, що у змісті зарубіжних теорій особистості провідною є ідея залежності процесу особистісного саморозвитку від чинників, які складають внутрішній світ людини, а дієві прояви зумовлені внутрішньою готовністю прийняти зовнішній вплив і відреагувати на нього. Проте теоретичні засади особистісного саморозвитку недостатньо висвітлені в наукових дослідженнях, що потребує подальшого вивчення проблеми.

Мета статті — здійснити теоретичний аналіз основних наукових підходів до вивчення категорії «саморозвиток» і розкрити змістові сутнісні характеристики процесу саморозвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження

У сучасній вітчизняній психології саморозвиток розглядають як метадіяльність, внутрішня активність, процес, саморух, потреба, нужда, здатність, характеристика, самовдосконалення, механізми та інше. Під час дослідження різних аспектів означеного феномена найбільший інтерес для науковців становить безпосередньо саморозвиток як процес, різною мірою усвідомленої, самоконтрольованої, самокерованої активності особистості, як її психологічна й особистісна зміна [7]. Так, С. Максименко розглядає саморозвиток як процес, за якого людина, відповідно до поставленої в житті мети, свідомо виробляє в себе не лише певні якості, навички, уміння, а й формує свою особистість [9]. Згідно з поглядом Г. Костюка, саморозвиток — це самостійний процес побудови людиною власної особистості, набуття, утвердження й актуалізація якостей і характеристик, яких раніше не було [6].

Співзвучні погляди на цю проблему мають А. Іващенко, С. Кузікова, Г. Соколовська та ін. Зокрема, трактування категорії саморозвитку як процесу подано в дослідженні А. Іващенко, яка стверджує, що саморозвиток — це усвідомлений, відрефлексований і самокерований процес, який базується на прагненні до пізнання себе, суб'єктивній зацікавленості професією, вмотивованості до набуття фахових

компетентностей, потребами в самовдосконаленні та самоздійсненні [4]. Із позиції С. Соколовської, саморозвиток як цілісна система, багатогранний, багатофакторний, соціально детермінований і психологічно орієнтований процес, у якому на основі перманентних суперечностей здійснюється становлення особистості, формується її пізнавальна, моральна, особистісно-творча особистість [13].

Заслугує на увагу запропоноване С. Кузіковою визначення саморозвитку особистості як складного, нелінійного, багатопланового процесу, який має свою динаміку, індивідуальну спрямованість, мотиви, способи, суб'єктивні й об'єктивні результати [7].

Аналіз представлених визначень свідчить про відсутність однозначного тлумачення поняття «саморозвиток». Наявність варіативності дефініцій означеного феномена зумовлена тим, що саморозвиток розглядають як багатоаспектне поняття, що знаходиться в міждисциплінарному контексті таких наук, як філософія, соціологія, психологія, педагогіка. Складність визначення поняття «саморозвиток» пов'язана також із тією обставиною, що в процесі саморозвитку суб'єкт і об'єкт інтегровані, а також з методологічною позицією того чи того дослідника. Виходячи з вищезазначеного, не зважаючи на певну варіативність підходів, узагальнення позицій науковців дозволяє виділити низку істотних характеристик саморозвитку особистості та розглядати його зокрема, як: свідомий, цілеспрямований саморух людини; внутрішній процес самозміни особистості під впливом внутрішніх суперечностей; вияв активності, яка визначається здатністю здійснювати особисті вибори на основі пізнання себе; свідомо якісна зміна самого себе (ідентичності) і власної діяльності; особливий вид діяльності, цілеспрямованої на підвищення самості; як різною мірою усвідомлена самоконтрольована та самокерована активність особистості, як психологічна й особистісна зміна, як активність і вчинок.

Зважаючи на те, що саморозвиток є саморухом, свідомим і цілеспрямованим процесом самоформування людиною себе як особистості, то особистість можна вважати суб'єктом власного саморозвитку і розглядати як становлення інтегральної властивості особистості — її суб'єктності, що містить мотиваційну, діяльну, рефлексивну, регулятивну складові. Зазначимо, що суб'єктність особистості проявляється в розвитку людиною власної «самості», її здатності до самотворення, створення свого образу в цілому образі світу, у можливості самоактуалізуватися, самовдосконалюватися, самостверджуватися в процесі самореалізації та спілкуванні.

Звичайно, у процесі життєдіяльності людина творить своє життя, проте, перш за все, вона творить себе. Як зазначав М. Боришевський, саморозвиток означає насамперед певне перетворення людиною змістових і функціональних структур своєї психіки — керівної підсистеми «взаємозв'язку зі світом» [2]. У цьому разі відбувається особистісний саморозвиток, який С. Кузікова визначає як свідому, цілеспрямовану та самокеровану активність особистості до позитивних самозмін, що забезпечує особистісне зростання й самовдосконалення, і розглядає як суб'єктивну діяльність, що передбачає наявність:

- чітко усвідомлених цілей власного перетворення;
- цілісної Я-концепції (самосприймання, самоствавлення) і концепції свого життя (образ світу й індивідуальні способи взаємодії з ним);
- особистісних настанов — готовності до саморозвитку (усвідомлення вектору змін, динаміки образу «Я», свободи вибору та відповідальності за нього);
- рівня розвитку самосвідомості, що передбачає певний рівень усвідомленості й рефлексивної опрацьованості внутрішнього та зовнішнього світу особистості [7, с. 11].

«Особистість стає справжнім суб'єктом життя тоді, — стверджує С. Максименко, — коли може вирішувати наступні завдання: узгодження особистісних потреб, здібностей, очікувань, з умовами та вимогами діяльності; розбудова життя у відповідності до власних цілей і цінностей; постійне прагнення до досконалості через вирішення суперечностей; продуктивна самореалізація; інтеграція таких характеристик, як активність, рефлексивність, незавершеність, відкритість, ініціативність, творчість, компетентність, самодетермінація, саморегуляція, усвідомленість, самостійність та ін.» [9, с. 5–13].

Отже, саморозвиток — це запорука становлення індивіда як суб'єкта самотворення, продуктивного особистісного зростання, здатного досягати найвищого рівня. Щоб бути суб'єктом власної життєдіяльності, власного розвитку, особистість має усвідомлювати свої потреби та цілі, керуватися певними цінностями, довіряти собі, відповідати за своє життя, робити власну життєдіяльність предметом практичного перетворення. У цьому контексті про саморозвиток можна говорити як про фундаментальну здібність людини ставати і бути справжнім суб'єктом свого власного життя, здатним до прояву життєтворчої активності. Саморозвиток у цьому випадку

розглядається як життєтворчість у процесі життєдіяльності і як результат самопобудови особистості.

Сучасні українські вчені (Г. Балл, М. Боришевський, С. Максименко, Т. Титаренко, В. Ямницький та ін.) процеси життєтворчості пов'язують з особистісними утвореннями, структурами та механізмами, способами існування, життям у системі безпосередніх зв'язків людини. Науковці інтерпретують життєтворчість як вищий прояв сутнісних сил, життєвого та творчого індивідуально особистісного проекту і передбачають свідоме ставлення до головних екзистенційних проблем, характерних для кожного етапу життєвого шляху особистості [1; 2; 9; 14].

Для розуміння суб'єктності життєтворчості принциповим є положення С. Рубінштейна про два основні способи існування: життя в системі безпосередніх зв'язків у площині «об'єкт — діяльність — суб'єкт», де людина постає як суб'єкт різних видів активності та діяльності; і життя в системі вищого рівня «світ — буття — суб'єкт життя» [12]. Ця позиція науковця підкреслює, що особистість не просто є суб'єктом діяльності, а набагато ширше — суб'єктом життя. Як суб'єкт життєдіяльності особистість завжди включена в систему відносин, які за своєю широтою, інтенсивністю, рівнем значно відрізняються від системи відносин у межах будь-якої діяльності. Тому життєдіяльність для кожної людини є джерелом особистісного досвіду [12].

«Існування людини в другій площині, — зауважує Л. Яновська, — визначається як життєтворча активність і розкривається як можливості трансцендентності (здатність “виходу за межі ситуації”), можливості рефлексії (як аналіз та розуміння) і можливості смислопобудови (здатність до виявлення нових смислів і їх втілення в практику життя). Як уміння перетворювати і підкорювати зовнішні обставини на власну користь, життєтворчість виступає психологічною детермінантою продуктивності життя у його загальному ціннісно-світоглядному аспекті та самого себе з точки зору життєтворчої компетентності» [18, с. 11].

Усвідомлення власного життя є поетапним процесом, який відбувається протягом усього онтогенезу. У цьому контексті Г. Балл звертає увагу на те, що особистість, яка формується, живе у складному, постійно мінливому світі, тому її розвиток є результатом переплетіння траєкторій індивідуального психологічного розвитку, суспільної діяльності, соціально-історичного часу й умов, за яких здійснюється життєвий і професійний шлях людини [1, с. 134–137].

Для успішного саморозвитку як суб'єктивної діяльності потрібні, з одного боку, сприятлива соціальна система розвитку, а з іншого — сформовані на достатньому рівні основні змістові характеристики (ціннісні орієнтації, особистісні смисли, самооцінка, мотиваційно-вольові компоненти, цілепокладання) [7]. Тому саморозвиток не може розглядатися ні у відриві від зовнішнього світу, ні в простому пристосуванні до нього. Він виникає в результаті активної взаємодії із зовнішнім середовищем, забезпечуючи новий етап у розвитку особистості, і здійснюється під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Так, Г. Костюк наголошує, що «з розвитком особистості зростає значення внутрішнього середовища — системи психічних властивостей, що склалися в її взаємодії з навколишнім середовищем. Внутрішнє середовище і стає фактором подальшого розвитку особистості. Усвідомлюючи свої досягнення і недоліки, зіставляючи їх з вимогами суспільства і своїми перспективними життєвими цілями, особистість виявляє прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти і самовиховання. Створюючи нові цінності, вона сама зростає, стає суб'єктом власного розвитку» [6, с. 63].

За К. Роджерсом, повноцінне функціонування людини потребує опори не на зовнішній вплив (соціальні норми, думки інших людей), а на організмичну довіру до себе, на своє власне сприйняття того, що з нею відбувається, своє бачення й особисте відповідальне ставлення до навколишнього світу, тобто опора на внутрішні відчуття і власний погляд як основу практичних дій [11, с. 64].

Отже, жодна найдосконаліша система впливів не досягне поставленої мети, якщо не знайде в самій особистості підтримки, перетворюючись із зовнішніх умов у внутрішні фактори її розвитку — «світ Я». Саморозвиток є саморухом, свідомим самоформуванням людиною себе як особистості в процесі інтеграції соціального й особистісного, тобто здійснюється відповідно до цілей самої особистості.

Так, розвиток особистості розглядається не тільки як дія зовнішніх сил, але і як результат діяльності самої людини, яка, перетворюючи цю діяльність, стає активним суб'єктом, творцем світу і самої себе.

Саморозвиток особистості як суб'єкта діяльності передбачає наявність чітко усвідомлених цілей власного перетворення цілісної Я-концепції (самосприйняття, самоставлення) і концепції свого життя (образ світу, індивідуальні способи взаємодії з ним) та особистісних настанов — готовності до саморозвитку (усвідомлення вектору змін, динаміки образу Я, свободи вибору і відповідальності за нього). Особистісний саморозвиток, мета якого полягає в

самозміні в позитивному напрямку, забезпечує особистісне зростання, самовдосконалення. Але здійснювати усвідомлений і керований саморозвиток людина може тільки тоді, коли вона свідомо починає ставити цілі щодо самопізнання, самовдосконалення, самореалізації, визначати перспективу того, до чого вона рухається, чого домагається, тобто усвідомлювати, об'єктивізувати власні можливості, характеристики та способи взаємодії зі світом.

Виходячи з цього, можна припустити, що етапами саморозвитку виступають: виявлення особистісних смислів у процесі саморозвитку; усвідомлення необхідності займатись саморозвитком (мотивація саморозвитку, цілепокладання); самостійне планування саморозвивальної життєдіяльності (самоорганізація і самореалізація) [7, с. 56].

Тому саморозвиток як форма розвитку, за якої особистість займає активно-творчу позицію щодо своїх змін, наразі стає основним способом становлення особистості. Для успішного становлення особистості як активного творця процесу власного життєтворення важливим є усвідомлення змістових сутнісних характеристик саморозвитку. Аналіз наукових досліджень свідчить, що більшість учених до змістових характеристик відносять компоненти і складники саморозвитку, рівні та механізми їх реалізації, умови та засоби здійснення.

У цьому аспекті заслуговує на увагу дослідження С. Кузікової, яка визначила, теоретично обґрунтувала й експериментально дослідила компоненти і складники, рівні, механізми й умови саморозвитку особистості в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості і представила їх у моделі саморозвитку особистості. Науковиця визначила такі структурні компоненти і складники: потенціал саморозвитку особистості (психологічний зміст актуального і найближчого розвитку); психологічні ресурси саморозвитку (потреба, умови та механізми його здійснення); мотиваційно-рольові регулятори саморозвитку, які забезпечують переростання особистості в суб'єкта власних змін (мотиви, цілі, засоби та готовність до саморозвитку). Феномен саморозвитку як багатоаспектний і багатоплановий процес має різні рівні прояву. Запропоновані автором рівні: автентично-творчий, трансрегресивний (високий) рівень, особистісно-рефлексивний (середньо високий), індивідуально-регулятивний (низький), що забезпечують адаптивно-зарядний (ситуативний) і мотиваційно-смісловий аспекти саморозвитку особистості.

Механізмами як функціональними засобами саморозвитку автором визначені рефлексія, саморегуляція, зворотній зв'язок. Зауважимо, що дослідниця розглядає визначені механізми також як

механізми-умови, що сприяють саморозвитку особистості засобами інтеріоризації, ідентифікації, екстеріоризації. Психологічними умовами, що забезпечують ефективність саморозвитку, на думку вченої, є зріле Я-особистості, що має такі характеристики, як автономність, самоідентичність, інтернальність; відкритість, толерантність до нового; наявність усвідомленої мети самоздійснення як орієнтира саморозвитку (самовизначення); активна життєва стратегія [7, с. 138–152].

Саморозвиток розглядають як самозміну суб'єкта в напрямку свого «Я-ідеального», яке виникає під впливом внутрішніх і зовнішніх причин, що породжує суперечність між «Я-реальним» і «Я-ідеальним», вирішення якої і є процесом. Проте, слід зазначити, що в процесі цілепокладання ідеальне уявлення результату, який має бути досягнутий у процесі саморозвитку, що відображається в «Я-ідеальне» (бажані досягнення, які визначаються на основі реальних потенційних можливостей людини «Я-реальне»), становлення та розвиток особистісно-продуктивного саморозвитку постійно супроводжується суперечностями між потенціалом цілепокладання та потенційними можливостями самоздійснення. В умовах невідповідності цілей потенціалу особистості (неврахування реальних можливостей людини), використання неадекватних засобів і способів рішення суперечностей ідеальна модель залишається без змін, а практична діяльність людини не приводить до повного саморозвитку особистості. Оптимізація процесу саморозвитку в напрямку досягнення його продуктивності потребує вирішення суперечності між «Я-реальне» та «Я-ідеальне», що потребує діагностики досягнень і недоліків через механізм самопізнання. Це дозволяє визначити, наскільки на етапі цілепокладання цілі були адекватні, а використані шляхи та способи їх досягнення ефективними.

На цьому рівні саморозвитку формується автономія особистості та самодетермінація, які йому необхідні, щоб орієнтувати свою поведінку у просторі можливого. Протиставляючи своє свідоме рішення механізмам, що спрацьовують автоматично, людина вводить у регуляцію своєї життєдіяльності нові вищі принципи регуляції й організації власної діяльності та переходить на новий щабель саморозвитку. Отже, на вищому особистісному рівні саморозвитку з'являється самопроєктування як здатність розв'язувати завдання на смисл, вибудовується власний смисловий простір, що втілюється в авторський задум. У процесі розв'язання нових завдань людина створює власну ментальну модель світу і самої себе, вибудовує власні життєві стратегії [7, с. 170–186].

Розгортаючись у внутрішньому плані особистості, саморозвиток є переважно індивідуальним процесом. Як складний процес саморозвиток допомагає особі якісно перетворювати навколишню дійсність шляхом правильного вирішення проблем, адекватної реакції на виклики світу, можливості бачити у труднощах нові можливості, а не перешкоди. «Але процес саморозвитку, — стверджує А. Іващенко, — пов'язаний із подоланням труднощів (бар'єрів), які свідомо чи несвідомо сприймаються як перешкоди саморозвитку. Основними чинниками, що сприяють появі бар'єрів, є: відсутність відповідальності за власне життя, нерозвинутість здатності до самопізнання, впливи стереотипів і установок, не сформованість механізмів саморозвитку, перешкоди, створені іншими людьми». Але автор висловлює думку, що перешкоди та труднощі можуть виступати як неусвідомлені та нереалізовані потреби [4].

Висновки і перспективи подальшого дослідження

Теоретичний аналіз проблеми засвідчує, що саморозвиток особистості є поліфункціональним і міждисциплінарним психологічним феноменом, що призводить до варіативності визначення його сутності. Здійснивши порівняльний аналіз, можемо стверджувати, що на саморозвиток особистості суттєвий вплив здійснюють зовнішні та внутрішні чинники. Визначено специфіку саморозвитку особистості як суб'єкта усвідомленого, цілеспрямованого та самокерованого процесу життєдіяльності людини на основі здатності до життєтворчості. Установлено, що змістовими сутнісними характеристиками саморозвитку особистості, які суттєво впливають на його продуктивність, виступають компоненти, складники, механізми, умови. Проведене дослідження показало, що саморозвиток як самозміна суб'єкта в напрямку свого «Я-ідеального» виникає під впливом внутрішніх і зовнішніх причин та породжує суперечність між «Я-реальним» і «Я-ідеальним», вирішення якої і є особистісним процесом. Проведені дослідження не вичерпують аналізу проблеми особистісного саморозвитку й актуалізують необхідність подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти, суспільна активність і психолого-педагогічні орієнтири. *Неперервна*

- професійна освіта: Проблеми. Пошуки. Перспективи* / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Віпол, 2000. С. 134–137.
2. Боришевський М. Й. Дорога до себе. Від основ суб'єктності до вершин духовності. Київ : Академія, 2010. 416 с.
 3. Даценко О. А. Технології життєтворчої особистості. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти* : зб. наук. праць Вип. 8. / за наук. ред. Ю. М. Карандашева, Т. В. Сенько [та ін.]; заг. ред. Н. М. Токаревої. Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2018. С. 6–13.
 4. Іващенко А. І. Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів : *автореф. дис. ... канд. психол. наук* : 19.00.07. Київ, 2020. 20 с.
 5. Життєтворчість особистості: концепція, досвід, проблеми : науково-методичний збірник / за ред. І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2006. 592 с.
 6. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
 7. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ, 2020. 324 с.
 8. Леонтьев Д. А., Калитеевская Е. Р., Осин Е. Н. Личностный потенциал при переходе от детства к взрослости и становление самодетерминации. *Личностный потенциал: структура и диагностика* / под. ред. Д. А. Леонтьева. Москва, 2011. С. 611–641.
 9. Максименко С. Д. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : кол. монографія / авт. колектив: С. Д. Максименко, Г. В. Куценко-Лада, Н. В. Пророк [та ін.]; за ред. С. Д. Максименка. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 400 с.
 10. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 310 с.
 11. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс, «Универс», 1994. 480 с.
 12. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности (К философским основам современной педагогике). *Вопросы психологии*, 1986. № 4. С. 101–108.

13. Соколовська С. Сутнісна характеристика поняття «саморозвиток» та «професійний саморозвиток». *Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : монографія / за ред. В. А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011. С. 20–38.*
14. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
15. Ткаченко О. А. Усвідомлення особистісного досвіду як фактор соціалізації особистості в сучасному освітньому середовищі. *Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства : монографія / авт. колектив: Н. М. Токарева, А. В. Шамне, О. О. Халік [та ін.]; ред. Н. М. Токаревої. Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. С. 134–160.*
16. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Київ : Вид-во КСД, 2022. 160 с.
17. Ямницький В. М. Системний аналіз феномена життєтворчості особистості. *Психологія і суспільство*, 2009. № 4 (38). С. 145–153.
18. Яновська Л. В. Динаміка здатності до життєтворчості особистості у дорослому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2006. 19 с.

References

1. Ball, H. O. (2000). Humanizatsiia zahalnoi ta profesiinoi osvity, suspilna aktyvnist i psykhologo-pedahohichni oriientyry [Humanizing of universal and professional education, public activity and reference-points]. *Nepererovna profesiina osvita: Problemy. Poshuky. Perspektyvy / za red. I. A. Ziaziuna. Kyiv : Vipol, S. 134–137. [in Ukrainian]*
2. Boryshevskiy, M. Y. (2010). Doroha do sebe. Vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti [The road to yourself. From the basics of subjectivity to the heights of spirituality]. Kyiv : Akademiia, 416 s. [in Ukrainian]
3. Datsenko, O. A. (2018). Tekhnolohii zhyttietvorchoi osobystosti [Technologies of life-creating personality]. *Aktualni problemy psykholohii v zakladakh osvity : zb. nauk. prats / za nauk. red. Yu. M. Karandasheva, T. V. Senko [ta in.]; zah. red. N. M. Tokarevoi. Kyiv : TOV NVP "Interservis", 8. S. 6–13. [in Ukrainian]*

4. Ivashchenko, A.I. (2020). Profesiina refleksiiia yak mekhanizm samorozvytku maibutnykh psykholohiv [Professional reflection as a mechanism of self-development of future psychologists] : *avtoref. dis. kand. psihol. . . . nauk* : 19.00.07. Kyiv, 20 s. [in Ukrainian]
5. Zhyttietvorchist osobystosti: kontseptsiiia, dosvid, problemy [Creativity of the individual: concept, experience, problems] : naukovo-metodychnyi zbirnyk / za red. I. H. Yermakova, H. M. Nesen (2006). Zaporizhzhia : Khortytskyi navchalno-reabilitatsiinyi bahatoprofilnyi tsentr, 592 s. [in Ukrainian]
6. Kostiuk, H. S. (1989). Navchalno-vykhovnyi protses i psykhychnyi rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]. Kyiv : Radianska shkola, 608 s. [in Ukrainian]
7. Kuzikova, S. B. (2020). Psykholohichni osnovy stanovlennia subiekta samorozvytku v yunatskomu vitsi : monohrafiia [Psychological foundations of becoming a subject of self-development in youth]. Sumy : Vyd-vo SumDPU, 324 s. [in Ukrainian]
8. Leontev, D. A., Kalyteevskaia, E. R., & Osyn, E. N. (2011). Lychnostnyi potentsyal pry perekhode ot detstva k vzroslosty y stanovlenye samodeternynatsyy [Personal potential during the transition from childhood to adulthood and the establishment of self-determination]. *Lychnostnyi potentsyal: struktura y dyahnostyka* / pod. red. D. A. Leonteva. Moskva. S. 611–641. [in Russian]
9. Maksymenko, S. D. (2013). Psykholohichni chynnyky samodeterminatsii osobystosti v osvithnomu prostori [Psychological factors of self-determination of the individual in the educational space] : kol. monohrafiia / avt. kolektyv: S. D. Maksymenko, H. V. Kutsenko-Lada, N. V. Prorok [ta in.]; za red. S. D. Maksymenka. Kirovohrad : Imeks-LTD, 400 s. [in Ukrainian]
10. Maslou, A. (2008). Motyvatsyia y lychnost [Motivation and personality]. Sankt-Peterburh : Pyter, 310 s. [in Russian]
11. Rodzhers, K. R. (1994). Vzliad na psykhoterapiiu. Stanovlenye cheloveka [A view of psychotherapy. The formation of a person]. Moskva : Prohress, “Unyvers”, 480 s. [in Russian].
12. Rubynshtein, S. L. (1986). Prynstyp tvorcheskoi samodeiatelnosti (K fylosofskym osnovam sovremennoi pedahohyky) [The principle of creative self-activity (To the philosophical foundations of modern pedagogy)]. *Voprosy psykholohiy*, 4. S. 101–108. [in Russian]

13. Sokolovska, S. (2011). Sutnisna kharakterystyka poniattia “samorozvytok” ta “profesiinyi samorozvytok” [Essential characteristics of the concept of “self-development” and “professional self-development”]. *Profesiinyi samorozvytok maibutnoho fakhivtsia [Professional self-development of the future specialist] : monohrafiia / za red. V. A. Kovalchuk. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka, S. 20–38. [in Ukrainian]*
14. Tytarenko, T. M. (2003). Zhyttievyi svit osobystosti : u mezhakh i za mezhamy budennosti [The life world of an individual: within and beyond everyday life]. Kyiv : Lybid, 376 s. [in Ukrainian]
15. Tkachenko, O. A. (2017). Usvidomlennia osobystisnoho dosvidu yak faktor sotsializatsii osobystosti v suchasnomu osvitnomu seredovyschi [Awareness of personal experience as a factor of personality socialization in the modern educational environment]. *Variatyvnist sotsializatsii osobystosti v umovakh suchasnoho informatsiinoho suspilstva : monohrafiia / avt. kolektyv: N. M. Tokareva, A. V. Shamne, O. O. Khalik [ta in.]; red. N. M. Tokarevoi. Kyiv : TOV NVP “Interservis”. S. 134–160. [in Ukrainian]*
16. Frankl, V. (2022). Liudyna v poshukakh spravzhnogo sensu [A person in search of a thirst for meaning]. Kyiv. Vyd-vo KSD. 160 s. [in Ukrainian]
17. Yamnyskyi, V. M. (2009). Systemnyi analiz fenomena zhyttietvorchosti osobystosti [Systemic analysis of the phenomenon of personal creativity]. *Psykhologhiia i suspilstvo, 4 (38). S. 145–153. [in Ukrainian]*
18. Yanovska, L. V. (2006). Dynamika zdatnosti do zhyttietvorchosti osobystosti u doroslomu vitsi [Dynamics of an individual’s ability to create life in adulthood] : *avtoref. dis. kand. psihol. . . . nauk : 19.00.07. Odesa, 19 s. [in Ukrainian]*

O. L. Pinska

Theoretical foundations of personal self-development as psychological phenomenon

Abstract. The article is devoted to the theoretical analysis of the problem of self-development of the individual as a psychological phenomenon. A theoretical and methodological overview of the main scientific approaches to the consideration of the category “personal self-development” is presented. A comparative analysis of the proposed definitions of the concepts “development” and “self-development” was carried out. The specifics of the self-development of the individual as a subject of the conscious,

purposeful and self-directed life process of a person based on the ability to create life are determined. The structural and dynamic content essential characteristics of personality self-development (components, components, mechanisms, conditions) are considered. It has been established that the self-development of the individual is determined by psychological conditions, and the psychological resources of the individual are the factor contributing to it. It has been established that self-development as a subject's self-change in the direction of his "I-ideal" which arises under the influence of internal and external causes creates a contradiction between "I-real" and "I-ideal", the resolution of which is a personal process.

Key words: self-determination, self-creation, personal self-development, life creation, personal growth, self-change, personal meanings, levels and mechanisms of self-development.

Пінська Олена Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри загальної та вікової психології

Криворізький державний педагогічний університет

Кривий Ріг, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2558-6805>

pinskayaklava@gmail.com